

IN MEMORIAM

Sergij Vilfan

Trst 5.4.1919 – Ljubljana 16.3.1996

Sergij Vilfan se je rodil v Trstu 5. aprila 1919, malo po koncu prve svetovne vojne, pet mesecev potem, ko je mesto zasedla italijanska vojska. Mlada leta v Bratislavi, na Dunaju in v Dubrovniku so mu že dala začetke jezikovne suverenosti, ki ga je spremljala na znastveni poti z obvladovanjem nemščine, francoščine, italijanščine in angleščine. V Ljubljani je končal gimnazijo in študiral pravo. Vojna mu je prinesla polletno internacijo v Gonarsu, prva povojna leta pa nekakšno izgnanstvo iz Ljubljane. Leta 1950 je postal za 21 let ravnatelj ljubljanskega mestnega arhiva, leta 1971 pa redni profesor pravne zgodovine na pravni fakulteti.

Prva stroka, s katero se je ukvarjal, je bila pravzaprav pravna etnologija. Kot 25-letnik je v Ložarjevem *Narodopisju Slovencev* leta 1944 na skoraj 50 straneh podal »Očrt slovenskega pravnega narodopisja« z bogato literaturo. K stroki se je vračal z različnimi članki, med drugim o poročnih običajih, objavil v *Traditiones* »Pravno etnologijo Slovencev v luči in senci družbene zgodovine« (1990) in jo nazadnje prikazal v devetem zvezku *Enciklopedije Slovenije*.

Deset let po očrtu pravnega narodopisja je v *Zgodovinskem časopisu* objavil »Prispevke k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero« (1954). To je bilo prvo tako pregledno delo v slovenščini. Zajel je žitne, vinske, dolžinske, ploskovne in še druge mere. Gradivo je deloma nabral s sistematičnim zbiranjem, večinoma pa je nanj naletel pri obdelavi drugih vprašanj in ob različnih opozorilih. Leta 1974 je postal član mednarodne komisije za zgodovinsko metrologijo. Različne njegove novejšje članke o merah lahko najdemo v *Acta metrologice historicae* in drugod.

Arhivistika najbrž ni spadala med njegova osnovna interesna področja – k njej ga je privedlo vodstveno delo v arhivu. S svojimi sodelavci je gradil arhivistiko, na Slovenskem še zelo mlado, a hitro razvijajočo se znanost, pisal o arhivskih vprašanjih, sodeloval pri učbenikih in poročal o mednarodnih arhivskih kongresih. Pod njegovim vodstvom je postal mestni arhiv pomembna znanstvena institucija; pri njegovih publikacijah je bil iniciator, avtor ali član uredništva. Arhiv je bil dolga leta organizacijsko središče za izdajanje, urejanje in izhajanje *Kronike*, časopisa za krajevno zgodovino, ki ji je bil Vilfan od začetka sodelavec in član uredništva.

Mnogo se je ukvarjal z zgodovino mest. Pisal je o zgodovini Ljubljane, tako recimo v *Kroniki* 1956, pa v knjigi *Zgodovina Ljubljane*, ki je izšla 1984 kot zbornik različnih prispevkov za bodočo monografijo, pa v *Enciklopediji Slovenije*.

V *Kosovem zborniku* (*Zgodovinski časopis* 1952/53) je opisal zgodovino neposrednih davkov in arestnega postopka v srednjeveški Ljubljani. Pisal je o novomeškem mestnem privilegiju iz leta 1365 v zborniku *Novo mesto 1365–1965*. Naša celinska in obmorska mesta je primerjal na mordersdorfskem simpoziju v Köszegu 1972 (predavanja so izšla 1974). Ista primerjava je zajeta v zborniku *Die Stadt am Ausgang des Mittelalters*, ki ga je izdal Wilhelm Rausch 1974 in se posebej tiče razmerja med plemstvom in mesti, ali pa v zborniku *Landgemeinde und Stadtgemeinde in Mitteleuropa*, ki ga je izdal Peter Blickle 1991. V gaskonjskem mestu Flaran je govoril o preskrbi mest; razen v Flaranu je izšlo razširjeno besedilo v *Zgodovinskem časopisu* 1983. Ob opori na zanimive podatke iz ljubljanskih računskih knjig je pisal o mendikantskih redovih 16./17. stoletja (v zborniku *Aspects of Poverty in Early Modern Europe*, ki ga je izdal Thomas Riis 1986) ali o potnih stroških mestnih delegacij, napitninah in pogostitvah, kar je (kakor se je sam izrazil) nekoliko nekonvencionalen izsek iz pravne zgodovine (*Festschrift Hermann Baltl*, 1978). Leta 1969 je postal član mednarodne komisije za zgodovino mest; leta 1980 je postal v njej podpredsednik in leto zatem predsednik.

Zelo zgodaj se je začel ukvarjati z razvojem in vlogo stanov. Ena njegovih prvih razprav, objavljena v zadnjem letniku *Glasnika muzejskega društva za Slovenijo* (1944/45), je bila »Deželni ročini kot viri naše ustavne zgodovine«. Z njo je hotel pokazati »materialne vire stanovskega ustavnega prava in obenem v njih vsebovane osnove stanovsko-dualistične deželne ustave«.

V *Recueils de la Société Jean Bodin* je leta 1989 napravil zanimivo primerjavo med srbskim Dušanovim cesarstvom in našimi deželami glede razmerja med posameznikom in oblastjo. V publikaciji

Album Elemér Malysz je leta 1976 pisal o ročinih Štajerske, Koroške in Kranjske, v *Zborniku znanstvenih razprav* 1993 pa o zlati buli Kranjcev.

Posebej je rad obravnaval stanove naših dežel in njihovo politiko do vladarja po smrti cesarja Maksimilijana in v naslednjih desetletjih 16. stoletja, v burnih časih protestantizma in verskih bojev. Pokazal je, da so bili stanovi šibkejši, kakor se je zdelo, da je njihovo moč med drugim slabila tudi turška nevarnost in da pohoda absolutizma ni bilo mogoče ustaviti. Omenim naj razprave Pravni položaj kranjskih deželnih stanov in njegov vpliv na reformacijo (zbornik *Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije*, 1986), Kranjski deželni stanovi proti znanilcem absolutizma po smrti cesarja Maksimilijana (*Zbornik znanstvenih razprav* 1994) in *Crown, Estates and the Financing of Defence in Inner Austria, 1500–1630* (zbornik *Crown, Church and Estates*, ki sta ga izdala R. J. W. Evans in T. V. Thomas 1991). Še poznejšo dobo opisuje razprava *Ustavna ureditev Kranjske ob zatonu deželnih stanov, 1760* (*Zbornik znanstvenih razprav* 1992). Od leta 1970 naprej je bil Vilfan član in pozneje tudi podpredsednik mednarodne komisije za zgodovino parlamentov.

Pri Slovenski matici je izšla leta 1961 *Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije*, »doslej najobsežnejša in najpopolnejša obravnava zgodovine prava na slovenskem ozemlju«, kakor jo je ocenil Grafenauer. Ta pravna zgodovina je še posebej prišla do veljave, ko je že sedem let pozneje izšla v Gradcu njena nemška izdaja, namenjena specialistom in opremljena z znanstvenim aparatom, ter odprla to področje inozemskemu bralcu. Skoraj četrto stoletja pozneje (1991) je sledila tretja sinteza, »predvsem namenjena uvajanju prihodnjega pravnika v razumevanje prava«, »zasnovana v slogu učbenika, mestoma celo repetitorija, in v pregledni obliki«. Naslov ji je bil *Uvod v pravno zgodovino*. Ker smo bili po ruskem zgledu dolgo navajeni na naziv »zgodovina države in prava«, je Vilfan sam k naslovu svoje knjige v predgovoru nekoliko poredno pripomnil: »kdor ljubi moderno baročno izražanje, naj si ga sam popravi v Uvod v splošno in narodno zgodovino države in prava.« Coingov *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte* je obogatil Vilfan z obsežnim besedilom za takratno jugoslovansko ozemlje (1988). Posebej je treba opozoriti na bogato razpravo *Reforme kazenskega prava in postopka v 18. stoletju* (*Zbornik znanstvenih razprav* 1986).

Pri *Zgodovini agrarnih panog*, ki jo je izdala akademija v dveh knjigah, je bil Vilfan eden treh članov ožje redakcije, napisal pa je dve petini celotnega teksta. Opisal je zemljiška gospostva, soseske, osebni položaj kmečkega prebivalstva, agrarna premoženjska razmerja in še kaj. O kmetu je pisal še drugje, tako o nemški kolonizaciji na našem ozemlju in njenih socialnozgodovinskih podlagah (zbornik *Die deutsche Ostsiedlung des Mittelalters als Problem der europäischen Geschichte*, izdal Walter Schlesinger 1974), ali o zanimivem vprašanju, ali so bili Slovenci res povsem kmečki narod (XXIX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture 1993). Bil je mnenja, da temu ni tako in je tudi negativno ocenil naš kmečko-hlapčevski mit. Svoje predavanje oziroma razpravo je končal z naslednjo ugotovitvijo: »Gotovo je bil v zgodovini pretežni del ljudi slovenskega govora kmečkega, večinoma celo podložniškega stanu, vendar to ni v evropski primerjavi kaka izjemna specifičnost. Kar zadeva delež različnih družbenih plasti v jezikovni skupni Slovencev, je njihova posebnost kvečjemu kvantitativna, meja med skupinami pa neostra. Kolikor je delež višjih socialnih skupin sploh mogoče oceniti in kolikor ga kdaj res lahko štejejo za podpopprečnega, pa gre preprosto za posledice tega, da so bili slovensko govoreči ljudje tisoč let del velikih, večjezičnih imperijev, katerih center je bil precej oddaljen. To je pač zgodovinska nuja, popolnoma normalno in vstopnina, ki so jo Slovenci plačali za vključitev v zahodnoevropsko kulturo.« Lep pregled naših kmečkih skupnosti je dal Vilfan v *Recueils de la Société Jean Bodin* 1986.

Na ljubljanskem posvetu o denarstvu decembra 1984 je govoril o temeljih in razvoju denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja in dal s tem za denar podobno osnovno razpravo kakor 30 let prej za mere, obenem pa je opozoril na malo znano kranjsko valuto, ki je veljala od konca 16. do začetka 18. stoletja od Primorske do Drave ter podobno kot trgovina s soljo gospodarsko povezovala Slovence (*Zgodovinski časopis* 1986).¹

V 80. letih je European Science Foundation organizirala komparativne študije o vladah in nevladajočih etničnih skupinah v letih 1850 do 1940. Vilfan je bil urednik knjige o etničnih skupinah in jezikovnih pravicah (*Ethnic Groups and Language Rights*, 1993) ter je v njej popisal razmere v avstrijskem delu habsburške monarhije pred prvo svetovno vojno. Čas po sredini 19. stoletja opisujejo še različne druge razprave, tako o rabi slovenščine na sodiščih, jezikovnih mejah in upravni ter sodni razdelitvi, odvetniški zbornici, društvu Pravniki. Sem sodi tudi briljantna družinsko-zgodovinska študija v zborniku o meščanstvu v habsburški monarhiji (1990), kjer je ob navajanju porok, študija, poklicev in življenjskih usod svojih prednikov iz francoske Švice in škofjeloškega prostora ter sorodnikov zapisal tudi vrsto tehtnih besed o Trstu, meščanstvu, statistiki. Precej najdemo v njegovih delih razmišljanj o še danes razširjenih napačnih

¹ Jubilejni zapis in bibliografijo smo ob Vilfanovi sedemdesetletnici objavili v ZČ 43/1989, št. 1, str. 5–15.

sodbah tuje, pa tudi naše znanosti o kmetu, meščanu, splošnem slovenskem razvoju, pa poudarjanja, da ne smemo presajati modernih pojmov v starejše čase.

Vseh priznanj doma in na tujem tu ne gre navajati. Ni bil samo član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ampak tudi dopisni član avstrijske in poljske. Avstrijska raziskovalna skupnost mu je podelila nagrado Antona Gindelya za zgodovino podonavske monarhije za leto 1980. Bil je predsednik slovenskega nacionalnega komiteja za zgodovinske vede in reči moramo, da bi težko našli koga, ki bi ugledneje predstavljal slovensko zgodovinsko znanost v zunanjem svetu in v mednarodni zgodovinski organizaciji. Po leksikonih velja za našega najvidnejšega pravnega zgodovinarja. To tudi je. Vendar je njegovo delo daleč prestopilo meje in okvire stroke, ki jo tako imenujemo. Sam je pred leti zapisal kot svojo ožjo specializacijo »pravno, socialno in ekonomsko zgodovino ter historično metrologijo«. Že od začetka ga je odlikovalo izredno široko zanimanje. Z raziskovalnimi izkušnjami sta rasli širina in globina pogledov. Stroke in veje strok se prepletajo med seboj. Tu sta drug ob drugem izreden smisel za malenkosti, za osebnostne in lokalne posebnosti, za vsakdanje življenje majhnih ljudi, pa prav tako izreden smisel za velike primerjave in sinteze. Navezanost na naš mali prostor med morjem, alpami in Panonijo je združena s poznavanjem razvoja v bližnji in daljnji sosesčini. Blag humor se kaže zlasti v zadnjih letih, povezan s sproščenostjo v opazovanju in presojanju.

Sergij Vilfan je velik v svojih delih, velik bo v našem spominu.

Vasilij Melik

Imre Boba

Győr 23. 10. 1919 – Seattle 11. 1. 1996

Enajstega januarja 1996 je v Seattlu umrl profesor Imre Boba. Trideset let sva se srečavala skoro vsak teden. Vežalo naju je, zgodovinarja in geografa, zanimanje za slovenske in vzhodno evropske zadeve, od najstarejših časov do danes.

Imre Boba je bil rojen 23. oktobra 1919 v Györu na Madžarskem. Oče je bil Poljak, mati Madžarka. Prvih deset let je preživel na Madžarskem, naslednjih deset po očetovi smrti pa pri očetovih sorodnikih na Poljskem. Tam je končal klasično gimnazijo in se leta 1939 ob nemški okupaciji Poljske vrnil na Madžarsko. Na univerzi v Budimpešti je pred koncem vojne diplomiral. Zaradi pohabljenosti se je izgnil vojaščini. V Budimpešti se je vključil v odporiško delo, predvsem v pomoči poljskim in židovskim ubežnikom. Ob koncu vojne je preko Dunaja dosegel Italijo, kjer se je pridružil Andersovi armadi in je bil skupno z njo preseljen v Anglijo. Od leta 1952 do 1959 je bil zaposlen pri Radio Free Europe v Münchnu. Vendar je stremel po tem, da bi se lahko posvetil znanstvenemu delu in tam uporabil svoje izkušnje in znanje.

Leta 1959 se je izselil v Združene države in je leta 1962 na državni univerzi v Seattlu dosegel doktorat pod mentorstvom pokojnega profesorja Donald Treadgolda z disertacijo iz zgodnje preteklosti kijevske države (*Nomads in the formation of the Kievan state*, tiskano: *Northmen, Nomads and Slavs: Eastern Europe in the Ninth Century*. The Hague: Mouton, Harrassowitz, 1967. 135 p). Nastopil je profesorsko mesto na tej univerzi in ostal tam do smrti. Leta 1990 se je upokojil in ostal povezan z univerzo kot zaslužni profesor. V teh zadnjih letih je razvil silno aktivnost in objavil številne razprave iz svojega večdesetletnega raziskovanja. Od otroških let se je zanimal za zgodovino, posebno za zgodnjo preteklost ljudstev v Srednji Evropi. Zaradi dvojne narodnosti, znanja jezikov in nezadržane radovednosti se je kmalu udomačil v virih za zgodovino srednjega veka, ki so bili za manj osveščene zgodovinarje pogosto nerazumljiva uganka. Hitro je prešel od pretresanja literature k raziskovanju in novemu tolmačenju originalnih virov. Zgodovina srednjega veka vzhodne Evrope mu je odkrila zgodnjo preteklost Slovencev in posebno delovanje Cirila in Metoda. Poglobljaj se je v vire, najsi so bili v kakršnemkoli jeziku. Zadel je na neskladnosti in napake v prevodih in razlagah in je na to opozoril strokovni svet. Pojasnjeval je marsikatero netočno branje starih virov od Konstantinove listine (*La 'Donatio Constantini' e l'Oratio' del Valla a confronto*, *Angelicum* 67/2, 1990) do zgodnjih dokumentov iz zgodovine Bolgarov in Makedoncev (v *Ungarn Jahrbuch, Macedonia Studies, Eurasian Yearbook, Die Slawischen Sprachen, Ural-Altäische Jahrbücher, Paleobulgarica*). K Slovincem se je vračal, pisal je o Karantaniji in Karantancih (*The 'Caranthani Marahenses'*, *Slovene Studies*, 1982, 83–90), o Svetopolku in Rastislavu (*Die lateinische und slawische Terminologie für Land, Bewohner und Sprache des Herrschaftsgebiets von Rastislav und Sventopulk*, *Die Slawischen Sprachen* 11/1987, 25–33) in dokazoval delo Cerkeve na tem ozemlju.

Raziskovanje zgodnjih začetkov pokristjanjevanja ga je privedlo do svetih bratov Cirila in Metoda in njunega dela v Veliki Moravski (*The Episcopacy of Saint Methodius, Slavic Review* 26/1967, 85–93; monografija: *Moravia's History Reconsidered, A Reinterpretation of Medieval Sources*. The Hague: Nijhoff,